

ΑΙ ΣΥΝΟΔΟΙ ΤΟΥ ΓΕΡΟΛΑΜΟ ΛΑΝΤΟ (*)

ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΟΥ 1474

Ὁ Σάρπης, κληθείς νὰ ἐξετάσῃ τὴν ὑπόθεσιν, ἣ ἑποία οὕτως ἐλάμβανε διαστάσεις, ἀπεφάνθη οὕτω :

Οἱ Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες, δὲν ἐδικάσθησαν ποτὲ ὡς τώρα ἀπὸ τὸν Ρωμαίων Ποντίφηκα. Ἡ ἐξουσία ἐξ ἄλλου, νὰ δικάζῃ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης μεταξὺ Ἑλλήνων, ἐδόθη αὐτῷ ὑπὸ τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας. Εἰς αὐτὸν δέ, ὡς ἀντιπρόσωπον τῆς Δημοκρατίας, δέον νὰ ἐφεσιβάλλωνται αἱ περὶ γάμου ὑποθέσεις τῶν Ἑλλήνων, ὑπηκόων τῆς Γαληνοτάτης, καὶ οὐχὶ εἰς τὸν Νούντιον τοῦ Πάπα. Ὡς ἐκ τούτου, κακῶς ὁ παπᾶ Χριστόβουλος ἀπετάθη εἰς τὸν Νούντιον ἐν Βενετία, ἐναντίον τῆς συνηθείας καὶ τῶν νόμων τῆς Γαληνοτάτης, κάκιστα δὲ ἔπραξε ὁ Βικάριος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, ἐφοδιάσας τὸν παπᾶ Χριστόβουλον διὰ συστατικῶν γραμμάτων πρὸς τὸν ἐν Βενετία Νούντιον τοῦ Πάπα. Καὶ διὰ μὲν τὸν πρῶτον, ἀρκεῖ μὲν καλὴ τιμωρία καὶ ἡ ἀκύρωσις τῆς διογραφίας του. Εἰς δὲ τὸν Βικάριον νὰ γίνωσιν ἀδοτηραὶ παρατηρήσεις διὰ τὴν τσαούτην ἀμέλειαν, καὶ συγχρόνως νὰ σημειωθῇ εἰς τὰ βιβλία τῆς Ἀρχιεπισκοπικῆς Γραμματείας ἕτι, ἡ ἐξουσία προέρχεται ἀπὸ τὴν Βενετίαν καὶ ἔχι ἀπὸ τὴν Ρώμην¹.

Οὕτως ἐτίθεντο σαφῶς τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν των. Ἀλλ' ὡς ἦτο ἐπόμενον, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος δὲν ἔμεινε ἀδρανής, Παρουσίασε παραδείγματα παρωχημένων ἐποχῶν, ἡδὴ ἀπὸ τοῦ 1476, Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων ἀποταθέντων εἰς τὸν Ποντίφηκα ἢ εἰς τὸν Νούντιον αὐτοῦ ἐν Βενετία, διὰ νὰ ἀποδείξῃ ἕτι ὁ Βικαρίος του ἐνήργησε κατὰ τῆς συνηθείας καὶ τοῦ κειμένου νόμου.

Οὕτως ἐγείρεται ἄλλο ζήτημα, ἂν δηλαδὴ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης ἔπρεπε νὰ δικάζῃ τὰς περὶ γάμου ὑποθέσεις τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων κατὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς ἢ κατὰ τοὺς λατινικοὺς νόμους.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Γριμάνης καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας

*) Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους, καὶ τέλος

1. Ἡ Γαληνοτάτη ὑπεραμύνεται, ἐναντίον τοῦ Πάπα, τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς, θεωροῦσα τὴν νῆσον ἀποκλειστικόν αὐτῆς φέουδον, ἀφοῦ εἶχε δαπανήσει δι' αὐτὴν τόσον χρῆμα καὶ διεξαγάγῃ τοσοῦτους ἀγῶνας.

ἐκλήθησαν ὑπὸ τῆς Γερουσίας νὰ ἐκφέρωσι κρίσιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Ὁ Γριμάνης ἐν τῇ ἀπαντήσει του ζητεῖ νὰ δικάζη κατὰ τοὺς κανόνας τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας, μὴ δυνάμενος ἐν συνειδήσει νὰ πράξη ἄλλως, ὡς λατῖνος Ἀρχιεπίσκοπος, ἠθέλε νὰ στηριχθῆ εἰς τὴν συνήθειαν καὶ νὰ ἀποκλείσῃ τὴν ἐπέμβασιν τῶν Μαγιστράτων τῆς Βενετίας.

1) Ἡ συνήθεια ἕως τώρα εἶναι, ὑποστηρίζει ὁ Γριμάνης, νὰ προσφεύγωσιν οἱ Ἕλληγες Ὀρθόδοξοι, εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον ἢ τὸν Βικάριον αὐτοῦ, διὰ τὰς τοιαύτας ὑποθέσεις, καὶ εἶτα εἰς τὸν Νούντιον.

2) Ἡ βούλλα τοῦ Πάπα Κλήμεντος τοῦ ΙV κατὰ τὸ 1266, δεκτὴ γενομένη ὑπὸ τοῦ Δόγη Renier Zeno, ὡς καὶ ἐκδικάσεις ὑποθέσεων ὀρθοδόξων Ἑλλήνων, κατὰ τὸν ρηθέντα τρόπον, ἐπικυροῦσι τὴν συνήθειαν ταύτην.

3) Ἐπίσης, ἡ συμφωνία, περὶ κτηματικῶν ὑποθέσεων, τοῦ 1322, γενομένη μεταξὺ τοῦ Ἑλεγκτοῦ τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας καὶ τοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, κυρωθεῖσα παρὰ τοῦ Δόγη Giovanni Soranzo, ἐπικυρώνει τὴν συνήθειαν.

4) Αἱ ἐκκλήσεις μεταβιβάζονται πρὸς τὸν ἀνώτερον ἐκείνου ὅστις ἐδίκασε τὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος δὲ δὲν ἔχει ἄλλον ἀνώτερον ἀπὸ τὸν Πάπαν καὶ τὸν Ἀποστολικὸν αὐτοῦ Νούντιον ἐν Βενετίᾳ.

5) Θὰ ἦτο παραλογισμὸς καὶ μεγίστη ἀφροσύνη, νὰ δικάζωσιν οἱ λαῖκοι τὰς ὑποθέσεις τῶν Κληρικῶν καὶ ἐπεμβαίνωσιν εἰς τὰς πνευματικὰς ὑποθέσεις, οἷαι εἶναι αἱ περὶ γάμου ὑποθέσεις.

6) Οἱ ἴδιοι οἱ Ἕλληγες δὲν θὰ ἐδέχοντο καὶ θὰ ἀπεστρέφοντο νὰ προστρέχωσιν εἰς κοσμικοὺς διὰ τοιαύτας ὑποθέσεις καὶ ὅστις τὸ ἐπραττε, θὰ ἦτο μισητὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

7) Τὸ πνεῦμα τῶν νόμων τῆς Γαληνοτάτης ἦτο, κατὰ τὸ παρελθόν, νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν εἰς τὰς διατάξεις καὶ τοὺς κανόνας τῆς Λατινικῆς.

8) Οὕτως ἀπαιτεῖ τὸ συμφέρον τῆς λατινικῆς θρησκείας καὶ τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας.

Αὐτὰ εἶναι τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Γριμάνη, τὰ ὅποια θὰ ἴδωμεν πῶς ἀνασκευάζει ὁ Σάρπης.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας, τὸναντίον, παρατηρεῖ;

1) Οἱ Ἕλληγες ἐν Κρήτῃ ἀναγνωρίζουσι τὴν Βενετικὴν Δημοκρατίαν ὡς Ἀρχὴν αὐτῶν, διότι τοῖς παρέχει θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ σέβας, τὰ ὅποια οὐδεὶς Λατῖνος ἡγεμῶν παρέσχεεν αὐτοῖς.

2) Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος δὲν ἔχει ἐν Κρήτῃ, ἤδη ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων, Ἑλληνας Ἐπισκόπους ἰδίους. Οἱ Ὀρθόδοξοι Ἑλληνες τῆς νήσου ἠρκέσθησαν νὰ (ἐξ ἀνάγκης θεθαίως) δικάζωνται ἀπὸ τοὺς λατίνους, κατὰ τοὺς ἰδίους ἑλληνικοὺς ἐκκλησιαστικοὺς νόμους καὶ τηροῦντες τὰ τῆς λατρείας των. Νῦν, τοῦναντίον, ζητεῖται, εἰς τὰς περὶ γάμου ὑποθέσεις, νὰ δικάζωνται μὲ λατινικοὺς νόμους, καὶ δῆ, μὲ τοὺς κανόνας τῆς Τριδεντινῆς Συνόδου¹, παρ' αὐτῶν μὴ ἀναγνωρισμένους. Ἄλλαις λέξεσιν: Οἱ Ἑλληνες δὲν ἀναγνωρίζουσι τοὺς λατίνους Ἐπισκόπους ἐν Κρήτῃ ὡς ἐξαρτωμένους ἀπὸ τὸν Πάπαν, ἀλλ' ὡς διωρισμένους ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Πρίγκηπος (τῆς Βενετ. Δημοκρατίας), καὶ παρ' αὐτοῦ ἐξαρτωμένους, καὶ εἰς αὐτὸν ὑποτεταγμένους. Διὰ τοῦτο, ἂν ὁ Πρίγκηψ δὲν ἀνακαλέσῃ δι' ἑαυτὸν τὸ δικαίωμα τῆς ἐκκλήσεως, ἀλλ' ἐπιτρέπῃ νὰ δικάζωνται οὗτοι μὲ λατινικοὺς νόμους καὶ κανόνας καὶ νὰ ὑποχρεοῦνται νὰ συνάπτωσι γάμους ἐναντίον τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας των, θὰ προετίμων νὰ εἶναι ὑπὸ τοὺς Τούρκους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν ἔχουσι κανὲν ἐμπόδιον.

3) Τὸ νὰ δικάζωνται μὲ τοὺς νόμους τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας, θὰ ἤρχετο νὰ ἀποφασίσῃ πλαγίως, εἰς βάρος των, περὶ τῆς διαφορᾶς αὐτῶν μετὰ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας.

4) Οἱ Ἑλληνες ἀναγνωρίζουσι τοὺς λατίνους δικαστὰς ἐν Κρήτῃ, μόνον ὡς ὑπεξουσίους τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας.

5) Τοιαύτη καιροτομία, τοῦ νὰ δικάζωνται οἱ Ἑλληνες κατὰ τοὺς νόμους τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας, θὰ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα, νὰ μὴ θεωρῆ πλεόν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τὸν Ἡγεμόνα ὡς φυσικὸν του προστάτην καὶ συνεπῶς νὰ μὴ τὸν σέβεται.

6) Οὕτως οἱ Ἑλληνες τῆς νήσου θὰ ἦσαν μειωμένοι ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων τῆς Ζακύνθου καὶ τῆς Κερκύρας, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ Γαλλνοτάτη ἀφῆκε πλήρη ἐλευθερίαν διὰ τὰ θρησκευτικὰ των ζητήματα.

7) Δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ ἐν χρήσει ἐκκλήσεις πρὸς τὸν Πάπα καὶ τὸν Νούντιον αὐτοῦ. Ἀν δὲ ποτε συνέβῃ τὸ τοιοῦτον, ἐγένετο χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους οἱ ἐποιοὶ ἢ παρεπίσθησαν ἢ κατέφυγον εἰς τὸν Πάπαν διὰ συμφέρον.

1. Εἰς τὴν Σύνοδον ταύτην ἐζητήθη νὰ κανονισθῇ τὸ ζήτημα. Ἡ Δημοκρατία ὑπεστήριξε τὴν ἀποφιν τῶν Ἑλλήνων νὰ τηρηθοῦν δηλαδὴ αἱ συνήθειαι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ περὶ γάμον καὶ διαζυγίων ζητήματα. Ἀλλ' ἡ πρότασις ἀπερρίφθη.

8) Ἡ Αὐλή τοῦ Πάπα προσπαθεῖ μὲ πάντα τρόπον νὰ προσελύσῃ πρὸς ἑαυτὴν τοὺς Ἑλληνας ἱερεῖς, πρὸς ζημίαν μεγίστην τῆς Δημοκρατίας.

Οὕτως ὁ Φιλαδελφείας Γαβριήλ ὁ Σεβήρος¹, ἀπαντᾷ μετὰ τέχνης καὶ πειστικότητος εἰς τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Γριμάνη, τὰ ὅποια θὰ ἀνασκευάσῃ κατωτέρω ἕνα πρὸς ἕνα ὁ Σάρπης, εἰς δὲν ὑπεβλήθησαν αἱ γνῶμαι τοῦ Γριμάνη καὶ τοῦ Φιλαδελφείας.

Ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ ὁ Σάρπης παρατηρεῖ κοί Ἑλληνας δὲν ἀναγνωρίζουσι τὸν Πάπαν καὶ δὲν ὑπόκεινται εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν αὐλήν· ἄρα δὲν δύνανται οὕτω νὰ δικάζωνται παρ' αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ἡ Δημοκρατία εἰς ὅλας αὐτῆς τὰς σχετικὰς διατάξεις, ἀπὸ τοῦ 1548—1568, καθώριζεν ὅπως οἱ Ἑλληνας δικάζωνται, εἰς τὰς ποινικὰς ὑποθέσεις, ὑπὸ τῶν δικαστῶν τῆς εἰς δὲ τὰς πνευματικὰς, νὰ ὑπόκεινται οὗτοι εἰς τοὺς Ἱεράρχας τῶν². Ἄν δὲ ἀπελάμβανον τοῦ προνομίου τούτου οἱ ἄλλοι Ἑλληνας ὑπήκοοι τῆς Γαληνοτάτης, ἀκόμη καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ζῶσιν ἐν Βενετίᾳ, δὲν φαίνεται ἔρθόν νὰ γίνεται διαφορὰ εἰς τοὺς Κρήτας³.

Γενικώτερον ὁ Σάρπης προχωρεῖ ἐν τῇ ἀνασκευῇ τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Γριμάνη καὶ πλήττει εἰς τὰ καίρια τὸν Πάπαν⁴. Ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους (Ἀνατολ. καὶ Δυτικοῦ), πᾶσα ἡ Χριστιανωσύνη Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, λαϊκὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ, ἐξηρτάτο ἀπὸ τὰς διατάξεις τοῦ Πρίγκηπος. Ἐν ἀντιθέσει δὲ πρὸς τὴν Ρώμην, οἱ Ἑλληνας, οἱ Ρῶσσοι καὶ ἄλλοι, ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὴν ἀπὸ αἰῶνων λαϊκὴν ταύτην Ἐξουσίαν⁵, τῆς ὁποίας ἡ Βενετία θεωρεῖ ἑαυτὴν ἐν Κρήτῃ κληρονόμον.

Ὁ Σάρπης διακρίνει ἀκολούθως, μεταξὺ Λατινικοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ

1. Περὶ τοῦ Φιλαδελφείας Γαβριήλ Σεβήρου, ἔγραφεν ὁ Γενικός Προβλεπτής Φοσκαρίνης Ἰάκωβος πρὸς τὴν Γερουσίαν Βενετίας, ὅτι εἶναι ἐπιτήδειος, δξυδερκῆς καὶ δξύνους. Ἐκθέτει καλῶς τὰς ἀκέφεις τοῦ διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν, τὸν ὅποιον ἐπιδιώκει.

2. U. M. C. Cod. Dona 489 N. 1.

3. U. M. C. Cod. Dona 489 N. 2.

4. Paolo Sarpi, op. comp. VIII. Βλέπ. καὶ A. Bianchi Giovin, Uti a Gi Fra Paolo Sarpi, Basilea 1847 p. 267 καὶ app. p. 461. Τεα, ἐνθ. ἀνωτ. p. 43 καὶ ἐξῆς, ὁπόθεν καὶ σημειοῦμεν τὰ ἀναγκαῖα.

5. Τῆς ἐξουσίας ταύτης γίνεται δυστυχῶς πολλάκις κακὴ χρῆσις καὶ συμβαίνοσι προστριβαὶ μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, ἡ ὁποία δὲν περιόριζεται εἰς τὸ νὰ εἶναι ὁ Προστάτης τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ἐπίσκοπος τῶν ἔξω, ὡς ἔλεγεν ὁ Μ. Κωνσταντῖνος· καὶ δὲν ἀφίνει τὴν Ἐκκλησίαν ἐλευθέραν εἰς τὰ ἑσωτερικὰ τῆς ζητήματα.

γαμικοῦ Διναίου, καὶ θεωρεῖ τὸν γάμον καὶ ὡς συμβόλαιον καὶ ὡς Μυστήριον, διακρίνει δὲ τὰς περὶ γάμου κυριωτέρας διαφορὰς μεταξὺ τῶν δύο θρησκευμάτων, παρατηρῶν δευδερκῶς, ὅτι αἱ διαφοραὶ αὗται δὲν παρουσίασαν ποτὲ δυσχέρειαν εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, οὔτε πρὸ τοῦ σχίσματος, οὔτε κατὰ τὴν ἐν Φλωρεντία σύνοδον, ἣ ὁποία τοὺς ἀντιπαρήλθεν ἐν σιγῇ.

Ἐπαναλαμβάνει δὲ τὴν ἀρχικὴν δάσιν ὅτι, τὴν ἐξουσίαν τοῦ δικάζειν τοὺς Ἑλληνας, ἔλαβον οἱ Λατίνοι Ἐπίσκοποι, ἐκ τῆς Βενετίας, φέρων ὡς ἐπιβεβαίωσιν ὅτι οἱ Ἑλληνες Ἱεράρχαι ἀπηλάθησαν ἐκ Κρήτης ὑπὸ τοῦ Πρίγκηπος καὶ οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Ποντίφηκος, ὅστις οὔτε τότε, οὔτε κατόπιν εἶχεν ἐξουσίαν οὐδεμίαν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων. "Οὐκ ἂν ὁ Ποντίφηξ ἠδύνατο νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης τοὺς Ἑλληνας τῆς νήσου, θὰ ἐπεχείρη τὸ ἴδιον καὶ διὰ τοὺς Ἑλληνας τῆς Κερκύρας καὶ τῆς Ζακύνθου, οὐχὶ δὲ μόνον διὰ τὰς δικαστικὰς ὑποθέσεις, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς δογματικὰς. Ἡ Ρωμαϊκὴ συνήθεια εἶναι, νὰ μὴ σταματᾷ ποτέ, ἀλλὰ πάντοτε νὰ ζητᾷ περισσότερα!

Εἰς τοὺς δισταγμοὺς τοῦ Γριμάνη ὅτι, κατὰ συνείδησιν, δὲν ἠδύνατο νὰ δικάζῃ μὲ τοὺς Ἑλληνικοὺς νόμους, αὐτὸς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ποντίφηκος, ἀπήντα ὁ Σάρπη: Εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ δικαστὴς ὀφείλει νὰ δικάζῃ κατὰ τοὺς νόμους τοῦ δικαζομένου, καὶ οὐχὶ κατὰ τοὺς νόμους ὑπὸ τοὺς ὁποίους ζῆ ὁ δικαστὴς, ἂν εἶναι διάφοροι. Ἄν δὲ τοῦτο δὲν ἱκανοποιῇ τὴν ἰδίαν συνείδησιν, δὲν εἶναι ὅμως δίκαιον, πρὸς ἰδίαν ἱκανοποίησιν, νὰ ζῆμοι τις τὸν ἄλλον εἰς τόσον σπουδαίας ὑποθέσεις Ὅ Γοιμάνης ἀνέφερεν ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Βενετίας ἐν Κρήτῃ, ἦτο ἀνθελληνικὴ. Εἰς τοῦτο ἀντιτάσσει ὁ Σάρπη: "Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ὑπαινεγμὸν ὅτι, εἰς τοὺς πρώτους καιροὺς, ἡ Βενετία προσεπάθει, ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατόν, νὰ ταπεινώσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Θρησκείαν καὶ τὴν ὑποτάξῃ εἰς τὴν Λατινικὴν, εἶναι βέβαιον, ὅτι τοῦτο δὲν ἐγένετο ἐξ αἰτίας τῆς θρησκείας ἢ τῆς Δικαιοσύνης, καθότι τοῦτο ἤθελε συμβῆ καὶ εἰς τὰς ἄλλας Βενετοκρατούμενας νήσους, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Βενετίαν, ἀλλὰ χάριν τῆς καλῆς διοικήσεως, πράγμα τὸ ὑποῖτον ἐγὼ δὲν γνωρίζω ἂν ἐξακολουθῇ, ἂν ἔπαυσεν ἢ ἂν μετεβλήθῃ εἰς τὸ ἐναντίον ἔνεκεν τῆς μεταβολῆς τῆς Ρώμης τοῦ Πάπα¹.

1. Ὁ Σάρπη ἀναμφιβόλως σοφιστεῦσται ἐνταῦθα καὶ μεταβάλλει τὴν ἀλήθειαν εἰς ψεῦδος, κατὰ τὸ σύστημα τῶν σοφιστῶν. Ἀπλὴ ἐπισκόπησις τῶν πράξεων τῆς Γαληνοτάτης ἐν Κρήτῃ μέχρι τοῦ 15 αἰῶνος, πεῖθει ὅτι ἡ Βενετία δὲν ἔφινε εὐκαιρίαν ὅπως ταπεινώσῃ τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν καὶ τὴν ὑποτάξῃ εἰς τὴν Λατινικὴν. Τὰ δοκουμένα τῆς ἐποχῆς εἶναι ἀναρτίμη-

Μεθ' ἑλας ἕμως ταύτας τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰ μέτρα, μεθ' ἑλας τὰς Συνοδικὰς διατάξεις καὶ τοὺς νόμους τοῦ Κράτους, ἡ ἀκαταστασία ἐξηκολούθη. Ἐγένοντο παπάδες, διὰ νὰ ἀποφύγῃσι τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν κατὰ ξηρὰν στρατὸν καὶ ἰδίως εἰς τὰς γαλέρας καὶ τὰς ἀγγαρσίας. Πολλοὶ ἦσαν οὐχὶ κανονικῶς χειροτονημένοι. ἄλλοι ἀπλοὶ μοναχοὶ ἢ ἀπλῶς ἐφόρουσαν τὸ ράσον, χωρὶς νὰ εἶναι οὔτε καν μοναχοὶ. Αἱ χειροτονίαι δὲ χωρὶς ἐξέτασιν ἐξηκολούθουν πάντοτε, μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς Βενετικῆς ἐν Κρήτῃ κυριαρχίας καίτοι ἡ ποιὴν εἶχεν ἀυξηθῆ ἀπὸ 2, εἰς 100 Τσεκίνια¹.

Τὰ μέτρα ταῦτα ἐλαμβάνοντο βεβαίως ἐπίτηδες, διὰ νὰ μειώσῃσι τὴν δύναμιν καὶ τὸ κύρος τῶν Ἑλλήνων παπάδων παρὰ τῷ λαῷ.

Ἄλλὰ ἦσαν ἀψυχολόγητα καὶ ἐλαμβάνοντο πολλακίς σπασμοδικῶς, ὥστε ἐπροκάλουν ἐξεγέρσεις, ὅποτε πάλιν ἐλαμβάνοντο αὐστηρότερα. Κατὰ τὸ 1458, δὲν ἦσαν πλέον ἀρκετὰ τὰ συστατικὰ γράμματα τῶν διοικητῶν διὰ τοὺς μεταβαίνοντας νὰ χειροτονηθῶσιν εἰς Μεθώνην καὶ Κορώνην², Ἐπρεπε νὰ μεταδῶσιν οὗτοι πρῶτον εἰς Βενετίαν καὶ ζητήσωσι συστατικὰ γράμματα τοῦ Δόγη! πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀρνησιν ἀδείας. Τὸ 1478 καὶ 1495 ἐξεδόθη διαταγὴ τῆς Γερουσίας τῆς Βενετίας νὰ ἐξετάζωνται πρὸς τῆς χειροτονίας οἱ Ἑλληγες παπάδες καὶ νὰ ὀρκίζωνται πίστιν εἰς τὴν Κυβέρνησιν³.

Ὡς ἐφάνη πολλακίς ἀπὸ τὰς Συνοδικὰς διατάξεις τοῦ Λάντο, ὅ

τα εἰς τὰ Βενετικὰ Ἀρχεῖα. Ἡ «ἐν Βενετία Ἑλλ. Ἀποικία» τοῦ Βελούδου, βρῖθαι τοιούτων ἐγγράφων. Ἀνεφέραμεν καὶ ἡμεῖς ἄλλοτε ἕτερα καὶ εἶπομεν ἀρκετὰ. Θὰ σημειώσωμεν δὲ κατωτέρω καὶ ἄλλας μαρτυρίας. Βεβαίως τῶρα εἶχον μεταβληθεῖ τὰ πράγματα. Ἡ Γαληνοτάτη δὲν εἶχε πλέον ἀνάγκη τὸν Πάπα, ἀλλ' οἱ Κρήτες τῆς ἦσαν ἀπαραίτητοι. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ τοὺς ὑπερασπισθῆ ἀπέναντι τοῦ Ποντίφηκος τῆς Ρώμης. Οὕτω δὲ καὶ πράττει διὰ τοῦ Συμβούλου αὐτῆς Σάρπη.

1. U. A. S. Procuratie de Supra 412. Ἰδ. καὶ G. Gerola, Monum. Venet. Tom. II p. 127. καὶ M. C. Correr, cod. 489.

2. U. A. S. Procuratie de Supra 412. Οἱ Ἑλληγες Ἐπίσκοποι Μεθώνης καὶ Κορώνης εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ χειροτονῶσι τοὺς Ἑλληγες παπάδες τῆς Κρήτης, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς γνωστόν, δὲν ὑπῆρχεν Ἑλληγὴν Ἱεράρχης καθ' ὅλην τὴν μακρὰν περίοδον τῆς Βενετικῆς κυριαρχίας, διότι εἶχον ἀποβληθῆ πάντες ὑπὸ τῆς Γαληνοτάτης καὶ εἶχον δημευθῆ τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, αἱ δὲ ἐπισκοπαὶ κατελήφθησαν ὑπὸ Λατίνων Ἐπισκόπων. Μετὰ τὴν πτώσιν ὁμῶς τῆς Μεθώνης καὶ Κορώνης εἰς τοὺς Τούρκους, ὤρισθη ἡ Μονεμβασία καὶ μετὰ τὴν πτώσιν αὐτῆς, ἡ Κεφαλληνία, ὡς τόπος χειροτονίας.

3. U. A. S. Procuratie de Supra, ἔτος 1478, Ducale Nicolo Trou πρὸς τὸν Benedetto Gritti.

Λατινικὸς καὶ ὁ Ἑλληνικὸς Κληρὸς τῆς νήσου ἦτο ἀγράμματος σχεδὸν καθ' ὅλοκληρίαν. Θὰ ἦτο ἀρκετὸν ἂν ἐγνώριζον ὀλίγην γραφήν καὶ ἀνάγνωσιν καὶ ἠγνούσαν κατὰ γράμμα ὅ,τι ἀνεγινώσκετο ἢ ἐψάλλετο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, δὲν ἐφθάνον οὔτε εἰς αὐτό. Ἀναφέρεται ὅτι ἐπὶ ἑκατὸν Ἑλλήνων παπᾶδων, εἰς ἣ δύο ἠδύναντο νὰ κηρύττωσιν. Πολλοὶ ὑπεκρίνοντο ὅτι ἀπήγγελλον τὰς εὐχὰς τῆς λειτουργίας, τὰς ὁποίας δὲν εἶχον ποτὲ ἐκμάθη καὶ ψελίζοντες ἀσυναρτήτους λέξεις, ἐνέβαλλον εἰς πειρασμὸν καὶ προεκάλουν τὴν ἀσέβειαν τῶν ἐκκλησιαζομένων¹. Γενικῶς, ἡ τέλεσις τῶν Θεῶν Μυστηρίων ἐγένετο οὕτως ὥστε νὰ προκαλέσῃ τὰς Συνοδικὰς διατάξεις τοῦ Λάντο, περὶ τῶν ὁποίων εἶπομεν καὶ τὴν ἐπέμβασιν τῆς Γερουσίας τῆς Βενετίας καὶ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῆς ἐν Κρήτῃ, οἱ ὅποιοι οὕτω μετεβάλλοντο εἰς προχειροὺς Θεολόγους.

Οὕτως ὁ Δουξ Κρήτης Daniele Barbarigo, ἐξέδωκε τὸ 1567 διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου διετάσσοντο οἱ Ἑλλήνες παπᾶδες α). Ἐκαστος παπᾶς ἐφημέριος, δέον νὰ ἔχῃ Ἄρτοφόριον (Dabergiarolo) διὰ τὸν Ἅγιον Ἄρτον ἐπάνω εἰς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν μὲ κανδηλιαν πάντοτε ἀναμμένην. Πρῶτερον ὅλοι ἐφύλαττον τὸν Ἅγιον Ἄρτον, ὡς ἐλέχθη εἰς ἓνα λινοῦ σακίδιον, κρεμασμένον σὲ ἓνα καρφί, χωρὶς σέβας καὶ ἠδύναντο νὰ τὸν φθᾶσιν τὰ παιδιά, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ κατοικίδια! Ἡ Ἁγία Κοινωνία, ὡς ἐλέχθη, μετεφέρετο εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, χωρὶς λιτανεῖαν, οὔτε σήμαντρον, ὑπὸ τὴν μασχάλην τοῦ ἱερέως, ὁποῖος ἂν δὲν ἠδύναντο νὰ τὴν μεταδώσῃ ἀμέσως εἰς τὸν ἀσθενῆ, τὴν ἄφινε εἰς τοὺς οἰκείους τούτου, οὕτως ὥστε, πολλοὶ μὲ τὴν Ἁγίαν Κοινωνίαν εἰς τὸν οἶκον των, ἀπέθνησκον χωρὶς νὰ κοινωνήσωσιν² β). Κατὰ τὴν μεταφορὰν τῆς Ἁγ. Κοινωνίας εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, νὰ καλῆται ὁ λαὸς διὰ τῶν κωδωνοκρουσίας νὰ συνοδεύῃ μετὰ λαμπάδων τὸν ἱερέα, ὅστις πρέπει νὰ εἶναι ἐνδεδυμένος τὰ ἱερατικὰ ἄμφια. γ). Νὰ τελῶσι τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν ὅλας τὰς ἑορτὰς τοῦ ἔτους. Πρῶτερον δὲν ἐλειτούργουν παρὰ ἔταν ἐχειροτονοῦντο!

Περαιτέρω, παραπονεῖται ὁ Βαρβαρίγης διὰ τὴν ἀμάθειαν τῶν παπᾶδων, οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι ἄξιοι νὰ κηρύττωσιν ἢ διδάσκωσι τὴν χρι-

1. U. A. S. Relaz. Zuane Mocenigo Prow. gen. 1593. Ἴδ. καὶ διατάξεις Γριμάνη.

2. Ὁ τρόπος τῆς διατηρήσεως τοῦ Ἁγίου Ἄρτου καὶ ἡ μεταφορὰ τῆς Ἁγίας Κοινωνίας εἰς ἀσθενεῖς ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ, πρέπει νὰ προκαλέσωσι τὴν προσοχὴν τῶν Ἐπισκόπων, διότι φαίνεται ὅτι εἰς πολλὰ μέρη συμβαίγουν τὰ ἴδια ὡς καὶ πρὸ ἑκατοντάδων ἐτῶν!

στιανικὴν διδασκαλίαν. Διὰ τοὺς 16 Καθολικοὺς τοῦ Κολλεγίου Βησσαρίωνος, λέγει ὅτι ἀτιμάζουσι τὸ Καθολικὸν ὄνομα καὶ τὴν Καθολικὴν Θρησκείαν¹. Ἐνεκεν τούτων συνεβούλευε καὶ ὁ Γενικὸς Προβλεπτὴς Mocenigo: α) Νὰ δοθῇ ἐξουσία εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον καὶ τοὺς λοιποὺς Λατίνους Ἐπισκόπους Κρήτης νὰ προβῶσιν εἰς ἐρσύνας καὶ υποβάλλωσιν ἐκθεσίαν εἰς τὴν Κυβέρνησιν. β). Νὰ υποχρεωθῶσιν οἱ Λατῖνοι Ἐπίσκοποι νὰ διαμένωσιν εἰς τὰς ἑδρας των. γ). Νὰ συλλεγῶσιν εἰς ἓν Βιβλίον οἱ Ἑλληνικοὶ Κανόνες, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ἀναγινώσκωνται ὑφ' ὧλων. δ). Νὰ ἐκλέγῃ ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ τοὺς καλλιτέροους Ἑλληνας παπάδες ὡς Ἐπαρχιακοὺς Βικαρίους καὶ δι' αὐτῶν νὰ κυβερνᾷ τὸν Ἑλληνικὸν Κλήρον, διότι ἂν ὁ Κλῆρος ἦτο πλέον συνετός καὶ πεπαιδευμένος, θὰ ἐμειοῦντο καὶ αἱ ἔριδες καὶ θὰ ἦτο ὁ λαὸς πλέον εὐσεβής. Τώρα ὀλίγοι μεταβαίνουσιν εἰς τὰς Ἐκκλησίας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δεισιδαίμονες χωρικοί. Πολλοὶ δὲν γνωρίζουσι νὰ κάνωσιν οὔτε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ! Οὐδεὶς ἔχει εἰς τὴν οἰκίαν του τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας καὶ τῶν Ἁγίων. Αἱ γυναῖκες μεταβαίνουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπαξ τοῦ ἔτους. Προτείνει δὲ περαιτέρω ὁ Μοτσενίγος, νὰ ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ τὰς προσωπικὰς ἀγγαρασίας οἱ Ἑλληνας παπάδες².

Εἰς ἄλλην ἐκθεσίᾳ τοῦ ὁ Μοτσενίγος γράφει ὅτι οἱ φυγόδικοι ἐπιστρέφουσιν ἡσυχῇ εἰς τὰς οἰκίας των, προστατευόμενοι ἀπὸ τοὺς παπάδες. Οἱ παπάδες εἶναι ἀσθεεῖς καὶ ἡ ἐπισκῆψασα πανώλης, εἶναι τιμωρία τοῦ Θεοῦ. Οἱ παπάδες ἐξασκῶσι τὴν τοκογλυφίαν, ἀντὶ νὰ τὴν ἐμποδίσωσι³.

Βραδύτερον, 1612 ὁ Δοῦξ Κρήτης Αὐγουστίνος Μιχαήλ, εἰς ἐκθεσίᾳ του, ἐπικαλεῖται τὴν προσοχὴν τῆς Γερουσίας ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παπάδων, ὑπομνηστικῶν τὰς διατάξεις τοῦ Φοσκάρινη. Αἱ ὑποθέσεις τῶν παπάδων, διὰ πράξεις ὑπαγομένης εἰς τὸ Ποινικὸν Δίκαιον, δεόν νὰ δικάζωνται εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ ὄχι τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια⁴.

1. U. A. S. Daniele Barbarigo Duca di Candia, B. 81.

2. U. A. S. Reiaz. Zuane Mocenigo, B. 79.

3. Ἐνθ. ἀνωτέρ. Relaz. Mocenigo Οἱ παπάδες τοῦναντίον, ἔσωζον πολλοὺς ἀθώους καταδίκους. Οὕτω, τὸ 1579, 19 Φεβρουαρίου ὁ Διοικητὴς Ρεθύμνης Δανιὴλ Βέμπο, εἰδοποίησε τὸν Nicolo Da Ponte ὅτι παρουσιάσθη ὁ παπᾶς Κωνσταντῖνος Βλαστός, ἐκ Ρουσσίκων Ρεθύμνης, μεσάζων διὰ 10 φυγόδικους, τῶν ὁποίων εἶχον κατασχεθῆ τὰ κτήματα καὶ ἐδεβαίον ὅτι δύναται νὰ ἀποδείξῃ τὴν πλήρη ἀθώωσιν των ἢ ἐκ τῶν 10. Διετάχθη τότε ἀναθεώρησις τῆς δίκης καὶ ἀνεγνωρίσθη πράγματι ἡ ἀθώωσις των. (U. A. S. Dispacei Misti 1579).

4. U. A. S. Relaz dei Duchi di Candia B. 81.

Ἔτερος Δούξ Κρήτης, Bernardo Uenier, ἔγγραφεν εἰς τὸ 1618 ὅτι, οἱ παπάδες καὶ μοναχοὶ εἶναι πολλοὶ καὶ τούτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι, ἐγένοντο παπάδες, διὰ τὰ ἔχουσιν ἐμοῦ τὰ ἀντισηκώματα τῶν λαϊκῶν καὶ τὰ προνόμια τῶν παπάδων. Οἱ μοναχοὶ δὲ μεταβαίνουσι ἀδιακρίτως, ἀπὸ τὸ ἓνα Μοναστήρι, εἰς τὸ ἄλλο, ἐπειδὴ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ὑπάρχει ἓνα μόνον Τάγμα Μοναχῶν, τὸ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Μεταβαίνουσι εἰς παρεκκλήσια καὶ «Μετόχια» καὶ οὕτω καὶ αἱ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένοι συνοικίαι ἔχουσι παπᾶ, αἱ δὲ ἐκκλησίαι αὐταὶ ἐγκαινιάζονται ὑπὸ τίτλον ἰδιωτικοῦ οὐκτηρίου οἴκου. Προτείνει λοιπὸν ὁ Βενιέρ θεραπείαν τοῦ κακοῦ οὕτω: α) Νὰ νομιμοποιηθῶσι αἱ ἐκκλησίαι τῶν δύο θρησκευμάτων εἰς τὰς μεγάλας συνοικίας καὶ νὰ καταγραφῶσι. Τὰ Βιβλία δὲ τῆς καταγραφῆς νὰ τηροῦνται εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν εἰς Ἡράκλειον. Αἱ δὲ λοιπαὶ ἐκκλησίαι, νὰ εἶναι μόνον καθαρᾶς ἀνάγκης β) Νὰ προσλαμβάνωνται, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἐκκλησιῶν τούτων, οἱ περισσεύοντες παπάδες. γ) Οἱ Μοναχοὶ νὰ παραδοθῶσι εἰς τὰ Μοναστήρια, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τοὺς τρέφωσι. δ) Οἱ λοιποὶ χωρὶς ὑπηρεσίαν, νὰ σταλῶσι εἰς ἀγγαρείας ἢ εἰς τὰς γαλέρας!

Ὁ Molin, Γεν. Προβλεπτής, διέτασεν εἰς τὰ 1612. α) Οὐδεὶς νὰ δύναται νὰ ἐνδύθῃ τὸ ἐνδυμα τοῦ Μοναχοῦ, ἂν δὲν παρουσιάζετο εἰς τὸν Διοικητὴν τῆς πόλεως, μὲ τὰς συστατικὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἡγουμένου τοῦ Μοναστηρίου, εἰς τὸ ὅποιον ἤθελε νὰ εἰσέλθῃ. Ποινὴ δὲ διὰ τοὺς παραβάτας «ἢ γαλέρα μὲ ἀλύσεις εἰς τοὺς πόδας ἐπὶ τρία βλόκληρα ἔτη, χωρὶς συγγνώμην», β) Οἱ Μοναχοί, οἱ ὅποιοι ἤθελον νὰ λειτουργῶσι εἰς Μετόχιον ἢ παρεκκλήσιόν τι, ἔπρεπε νὰ ἐγγράφωνται εἰς ἐπίτηδες Βιβλίον τῆς Κυβερνήσεως. Νὰ ἀποδείξωσι ὅτι εἶναι ἡλικίας 25 τοῦλάχιστον ἐτῶν καὶ ὅτι κέκτηνται μόνιμα εἰσοδήματα διὰ τὰ ζήσωσι. Ἄν δὲ πρόκειται περὶ Καζᾶ, νὰ ἀποδείξωσι ὅτι ὁ Καζᾶς ἐκείνος ἔχει ἀνάγκην ἱερέως γ) Ὁ κληρικὸς οὗτος δέον νὰ ἐξετάζεται ἀπὸ ἐξεταστικὴν ἐπιτροπὴν 4 ἐξεταστῶν, δύο Ἡγουμένων ἐκλεγομένων μεταξὺ τῶν καλλιτέρων ἐκ τῶν Ἑλλήν. Μοναστηρίων καὶ δύο ἐγγάμων Ἑλλήνων παπάδων, γερόντων καὶ χρηστῶν ἡθῶν, ἐκλεγομένων πάντων κατὰ πενταεσίαν.

Οὗτοι ὀφείλουσαν νὰ ἐξακριβώσωσι ὅτι ὁ υποψήφιος ἐγνώριζε τὰ ἀναγινώσκη καὶ ἐγνώριζεν ἐπίσης τὰ κυριώτερα Δόγματα καὶ πόσα ἦσαν τὰ Μυστήρια καὶ οἱ βαθμοὶ τῆς συγγενείας. Κατόπιν τῆς διαδικασίας

ταύτης ὑπεβάλλετο ὁ ὑποψήφιος εἰς δευτέραν ἐξέτασιν ὑπὸ τοῦ Πρωτοπαπᾶ, τοῦ Πρωτοφάλτου καὶ τοῦ Βικαρίου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, καὶ ἂν ἐκρίνετο ἄξιος χειροτονίας, ὤφειλε νὰ δώσῃ ἐγγύησιν (piezarzia) καλουμένην ἐκ 200 δουκάτων, ὅτι θὰ μετέβαινεν εἰς τὸν Ἐπίσκοπον Κεφαλληνίας ἐντὸς 4 μηνῶν νὰ χειροτονηθῇ. Τότε καὶ μόνον ὁ Διοικητὴς τοῦ διαμερίσματος ἠδύνατο νὰ τὸν ἐφοδιάσῃ μὲ γράμματα διὰ τὸν ρηθέντα Ἐπίσκοπον¹.

Πρότυπον ἐξετάσεως, Ἑλλήνων ἱερέων μᾶς ἀφήκεν ὁ ἐφημέριος τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων ἐν Βενετία Νικολὸς Μιχελίτσῃς. Ἡ ἐξέτασις ὁμοῦ ἐγένετο ὑπὸ τῆς Sacra Congregazione τοῦ Πατριαρχείου τῆς Βενετίας, προκειμένου περὶ τῶν ἐφημεριῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας Βενετίας.

Τὴν 4 Μαΐου 1720, λέγει ὁ Μιχελίτσῃς, εἰσελθὼν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, μὲ ἠρώτησαν τί ἤλθετε ἐδῶ νὰ κάμετε;

Ἀπόκρ. Ἦλθον διὰ νὰ ἐξετασθῶ ἀπὸ τὴν ἁγίαν ταύτην Congregazione ἂν εἶμαι Καθολικός.

Ἐρώτ. Τί δέον νὰ γνωρίζῃ ὁ Καθολικός;

Ἀπόκρ. Νὰ πιστεύῃ πάντα ὅσα πιστεύει ἡ Μήτηρ Ἀγία Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

Graziani (ἐξεταστής) καὶ ὄχι Ρωμαϊκῆ;

Ἀπόκρ. Αὕτη εἶναι μία καὶ μόνη Ἐκκλησία. Ἐν τούτοις, ἐγὼ εἶμαι ὑπήκοος τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας.

Ἐρώτ. Ποία εἶναι τὰ κυριώτερα Μυστήρια τῆς Ἀγίας Πίστεως;

Ἀπόκρ. Ἐνότης καὶ Τριάς.

Ἐρώτ. Τί εἶναι Ἐνότης καὶ Τριάς;

Ἀπόκρ. Ἐνότης εἶναι εἰς μόνον Θεός, δηλαδὴ Πατὴρ, Υἱὸς καὶ Ἅγιον Πνεῦμα. Τριάς, ἐπειδὴ τὰ τρία ταῦτα πρόσωπα εἰσὶν εἰς μόνον Θεός, ὡς παράδειγμα, ὅπως ὁ ἄνθρωπος ἔχει τρεῖς δυνάμεις ἐν ἑαυτῷ (ιδιότητος) καὶ μίαν μόνον ψυχὴν, δηλαδὴ μνήμην, νοῦν καὶ θέλησιν. Οὕτως ἡ Ἀγία Τριάς εἶναι εἰς μόνον Θεὸς ἐν τρισὶν προσώποις, Πατὴρ, Υἱὸς καὶ Ἅγιον Πνεῦμα.

Ἐρώτ. Καὶ κανὲν ἄλλο πρῶτιστον Μυστήριον;

Ἀπόκρ. Ἡ Ἐνσάρκωσις καὶ ἡ Σταύρωσις τοῦ Σωτῆρος μᾶς, δηλαδὴ τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Ἀγίας Τριάδος ἐνεσαρκώθη ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Ἀειπαρθένου Μαρίας ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ ἐσταυρώθη ὑπὲρ ἡμῶν.

1. U. A. S. Relazin Molin.

Ἐρώτ. Ἐπάρχει διαφορὰ μεταξύ τῶν τριῶν τούτων προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος;

Ἀπόκρ. Οὐδεμία, ἐπειδὴ εἶναι ὁ Πατήρ, τὸ αὐτὸ εἶναι καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Ἐρώτ. Ἐπῆρξε ποτὲ διαφορὰ τις καὶ ἕρις περὶ τῶν τριῶν τούτων προσώπων τῆς Ἁγ. Τριάδος;

Ἀπόκρ. Ἐν τῇ Φλωρεντινῇ Συνόδῳ, περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἐρώτ. Τί πιστεύετε περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος;

Ἀπόκρ. Πιστεύω μετὰ τοῦ Ἐθαγγελιστοῦ Ἰωάννου, Dum venerit paradetus illequem Ego mittam a Padre. Τούτο οἱ Ἅγιοι Πατέρες τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τὸ ἐξήγησαν: ἐ Patre per Filium. Καλὰ εἶναι ἀληθὲς εἶναι, εἰς πολλὰ μέρη ἐκεῖνο τὸ per, σημαίνει ex Ὄθεν, συμφώνως μὲ τὸ ρηθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους, ex Eo et per Eum et in Eo omnia dico ex Patre per Filium.

Ὁ Ἀββᾶς (Graziani) μοῦ εἶπε, πηγαίνετε ἔξω καὶ περιμένεται.

Ἐξετασθεὶς εἶτα καὶ ὁ ἄλλος ἱερεὺς, μᾶς ἐνάλεσε καὶ μᾶς εἶπε: Πηγαίνετε ἐν εἰρήνῃ, δὲν ἱκανοποιήσατε τὴν συνείδησίν μου¹.

Ἐνεκεν λοιπὸν τῶν ρηθέντων πολλάκις ἐν τοῖς ἀνωτέρω αὐστηρῶν μέτρων, φαίνεται πῶς ἐμετριάσθη τέλος σημαντικῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν παπάδων. Οὕτω, κατὰ τὰ 1638 ἀναφέρει ὁ ἱεροεξεταστής Μάρκος Καπέλλος² περὶ τοὺς 2800 παπάδες καθ' ἕλην τὴν νήσον, ἀριθμὸς οὐχὶ δυσανάλογος πρὸς τὸν τότε Ὀρθόδοξον πληθυσμόν. Ἀλλὰ τὰ μέτρα ταῦτα, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἐλαμβάνοντο σπασμωδικῶς καὶ πολλάκις ἀψυ-

1. U. M. Donà N. 92). Δὲν μᾶς λέγει ὁ Νικολὸς Μιχελίτσης ποῖος ἦτο ὁ ἄλλος ἐξεταζόμενος. Ἀλλὰ οἱ ἐφημέριοι τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων ἐν Βενετίᾳ, ἦσαν σχεδὸν πάντοτε δύο, ἐνίοτε δὲ καὶ μετὰ διακόνου. Μόνον μετὰ τὸν αιμιόσημον πόλεμον (1011-18) ἔμοιρε μὲ ἓνα μόνον ἐφημέριον καὶ ἐμειώθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων εἰς τὸ ἐλάχιστον. Ὁ κεντρισμός τοῦ Μιχελίτση πρὸς τὸν Ἀββᾶν Graziani ἐρωτήσαντα ἂν πιστεύῃ ὁ Μιχελίτσης εἰς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα πιστεύει ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ὅτι εἶναι μία μόνη Ἐκκλησία. Ἐν τούτοις «ἐ γ ῶ ε ἶ μ α ι ὀ π ἣ κ ο ς τ ῆ ς Γ α λ η ν ο τ ἄ τ η ς Δ η μ ο κ ρ α τ ῖ α ς». θάτει τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν τῶν καὶ ἡ ἐξέτασις ἐξηκολούθησεν ὁμαλῶς, περιστραφεῖσα εἰς τὰ δογματικὰ καὶ μυστηριακὰ θέματα. Αἱ ἀποκρίσεις ἐν τούτοις τῶν ἐξεταζομένων δὲν ἱκανοποίησαν τὴν συνείδησιν τοῦ Graziani, ὅστις ὅμως τὴν ἀνάγκην κάρμων φιλοτιμίαν, ἀπέλυσεν ἐν εἰρήνῃ τοὺς Ὀρθόδοξους ἱερεῖς.

2. U. A. S. Belaz. Inquisitori, B 74.

χολογήτως καὶ ἀδικαιολογήτως, οὕτως ὥστε, ἢ δὲν ἐπέφερον οὐδὲν πρακτικὸν ἀποτέλεσμα ἢ ἐπροκάλουν ταραχάς. Ἐξ ἄλλου, αἱ Συνοδικαὶ διατάξεις, τὰς ὁποίας ἐλάμβανον αἱ Ἐπαρχιακαὶ Σύνοδοι καὶ ἐκείναι τοῦ Λάντο, τὰς ὁποίας ἐξηγάσαμεν, δὲν ἐφηρμόζοντο, ἐξ ἀμελείας ἀκριβῶς ἐκείνων οἱ ὁποῖοι τὰς ἐλάμβανον ἢ ἐκ καταστρατηγήσεως ἐκείνων καθ' ὧν ἐλαμβάνοντο, τοῦτέστιν τῶν Ἑλλήνων παπάδων. Οὗτοι ἐξ ἀντιπαθείας πρὸς τὸν ἀνώτερον φανατικὸν Λατινικὸν Κλήρον, ὅστις τοὺς κατεπίεζεν, ἐξ ἀμαθείας, δεισιδαιμονίας, πλεονεξίας καὶ κακῆς ἕξεως, διέπραττον παντὸς εἶδους παραβάσεις καὶ παρανομίας, βέβαιοι ὄντες ὅτι ἢ θὰ ἔμεινον ἀτιμώρητοι ἢ καὶ ἂν ἐτιμωροῦντο, θὰ ἀπηλλάσσοντο διὰ προσφυγῆς εἰς τοὺς Μαγιστράτους τῆς Γαληνοτάτης ἐν τῇ νήσῳ, οἱ ὁποῖοι καὶ λόγῳ πολιτικῆς σκοπιμότητος, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 15οῦ αἰῶνος καὶ ἐξῆς, καὶ ἐξ ἀντιζηλίας ἢ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν καὶ τοὺς Ἐπισκόπους Κρήτης, ἐδέχοντο τὰς ἐκκλησίες, καὶ διέτασσον ἀναθεώρησιν τῶν ἀποφάσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, ἀπαλλάσσοντες κατὰ κανόνα πάσης ποινῆς τοὺς προσφεύγοντας, χωρὶς πολλάκις νὰ εἶναι πράγματι ἀθῶοι. Ἐνεκεν λοιπὸν τούτου, καὶ ἄλλων διαφόρων λόγων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον θρησκευτικῶν, ἢ ἕνεκεν νέων πάντοτε ἀπαιτήσεων τοῦ ἀπλήστου — ἀνωτέρου κυρίως — Λατινικοῦ Κλήρου, καὶ πιέσεων αὐτοῦ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν Ὀρθόδοξον στοιχεῖον, βλέπομεν προστριβάς μεταξὺ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ τῶν Μαγιστράτων, εἰς τὰς ὁποίας ἐλάμβανον πολλάκις μέρος ἡ Βενετία καὶ ἡ Ρώμη, τοῦτέστιν ὁ Δόγης καὶ ὁ Πάπας. Βλέπομεν καθ' ὅλον τὸν μακροαῖωνα τῆς Βενετικῆς κυριαρχίας σύγχυσιν καὶ ἀκαταστασίαν εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα, καὶ τῆς συγχύσεως καὶ ἀκαταστασίας ταύτης ἐπωφελοῦντο, διὰ νὰ τὴν ἐπιδεινώσωσιν, οἱ μεγάλην ἐπιρροὴν ἐξασκούντες παρὰ τῇ λαῶ ἀμαθεῖς παπάδες. Ταῦτα καθ' ἡμᾶς, εἶναι τὰ αἷτια τῆς ἀποτυχίας τῶν πολλάκις πράγματι «χρησίμων» καὶ «ἐπωφελῶν» Συνοδικῶν διατάξεων τοῦ Λάντο, καὶ ἐν γένει τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς τῆς Βενετίας ἐν Κρήτῃ.

ΑΡΧΙΜ. ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΣ ΞΗΡΟΥΧΑΚΗΣ